

ПОВЛАСТИЦЕ ГРАДА НИША НА КРАЈУ XII ВЕКА

Прошлост овог града и његове околине углавном је остала тајанствена због оскудности извора а не због мањка занимања међу историчарима.¹ Природно је да је у таквим условима најрасветљенија политичка прошлост, али било је и озбиљних осврта на економски, демографски и управни развитак овог насеља у средњем веку.² Наслов овог прилога има помало сензационалистички призвук јер се о самоуправи појединих градских насеља у унутрашњости југоисточне Европе у овом раздобљу врло мало писало. Охрид је изузетак. Установљено је да је, и поред свих очигледних посебности, био класичан пример насеља из те географске зоне. Нађено је више назнака о постојању градске самоуправе изграђеној на аристократској бази већ у XI веку. Конкретно, писма Теофилакта Охридског говоре о општинском савету (των τῆς βουλῆς μερών) који се старао о реду у граду већ у време Алексија I Комнина. Исти извор садржи вести и о црквеним и световним првацима тог места. Последњи су живели у средишњем делу града, пратила их је свита, и у исказу споменутог писца супростављени су бројној градској сиротињи. Осим тога, располагали су крупним поседима у градском окружењу. Управо је то био основни предуслов да дају главни тон горе споменутог телу. Долазили су чак и у сукоб са охридским архиепископом узурпирају и права која им нису припадала у време веће државне уређености.³

¹ Овај рад је настао као део пројекта број 177010 Министарства просвете и науке Републике Србије (руководилац: С. Мишић).

² Овде је скренута пажња само на новије радове: М. Копривица, *Нишка област од 1428. до половине XVI век*, Браничевски гласник 5 (2008), 1-133; Ниш, у: *Лексикон градова и тргова средњовековних српских земаља – према писаним изворима*, Београд 2010, 188-193 (В. Алексић). У припреми је рад: Исти, *Последњих тридесет година изучавања средњовековне прошлости Ниша*, Научни скуп: Наука и савремени Универзитет, 10-11. новембра 2011. г. у Нишу.

³ С. Антољак, *Градската самоуправа во Охрид кон крајот XI на и почетокот на XII век*, Средновековна Македонија. Од македонската средновековна историја, том трети, Скопје 1985, 567-577. За нова тумачења појма „кастринос“, који се иначе среће у претходном раду в. Љ. Максимовић, *Привилегије градова*, Град у Византији. Огледи о друштву позновизантијског доба, Београд 2003, 18 нап. 11.

Иако ће метод поређена бити заступљен у случају Ниша ипак је сигурније поћи од извора. Они нису издашни, али и поред тога пружају довољно назнака да је неки вид градске самоуправе праћене одговарајућим актима заиста постојао. Заправо, ради се само о једном месту које говори о боравку посланика Стефана Немање у Нирнбергу децембра 1188. године на немачком државном сабору, а где је био присутан и Фридрих Барбароса.⁴ Политичка страна претече много познатијег догађаја из наредне године, није остала непримећена. Србија и Немачка су оживеле много раније успостављене односе настојећи да их ускладе са великим променама на политичкој карти Европе и Леванта.⁵

Ови догађаји су Србима стављали у изглед знатно померање границе према истоку, па је Немањина намера да у Нишу створи можда и најзначајнију у низу тадашњих престоница, имала свој дубоки смисао.⁶ Сам по себи, овај град је и касније привлачио знатније личности. Био је природно средиште доброг дела Балкана, али и испуњен хришћанским светињама.⁷ Ово показује да се Ниш опоравио од давних разарања изазваних сеобом Словена и да су тих година заиста створени предуслови за изградњу самосвести о заједничким потребама његових становника.⁸ Због тога с посебном пажњом треба размотрити последњи

⁴ Због важности преноси се цео пасус: „Aderant etiam legati Servianensis regis. Est enim Severian (Servia) terra inter Ruteniam et Ungariam posita. Isti in mandatis habebant, regem ipsorum summo gaudio perfungi pro adventu imperatoris, et quod Romanorum augustum in specie peregrini per terram suam transiturum se videre speraret, nichil in hac vita iocundius reputare. Ad hoc scripsit ei nobilissimam urbium suarum se ad hoc preparare, quatinus cum maxima sollempnitate eum ibi decenter exciperet, et de caetero caput regni sui eandem urbem reputare, et hac eam libertate donare velle. Quibus gloriose susceptis ac remuneratis, nomini audierat, tanti haberetur“. в. *Annales Colonienses Maximi*, MGH SS, XVII, 795-796.

⁵ Ј. Калић, *Немачко-српски споразум 1189. године*, Марксистичке теме 4, Ниш 1989, 5-12; F. Oppl, *Das Treffen von Niš vom Juli 1189 in seinem historischen Umfeld*, Mitteilungen des Institut für Österreichische Geschichtsforschung (=Mitteilungen) 97 (1989), 435-442; Осам векова дипломатских односа Немачке и Србије, *Политика* 5. VIII 1898 (Ј. Калић); Ј. Калић, *Das deutsch-serbische Abkommen von 1189*. Anlässlich des 800. Jahrestages der Begegnung und des Abkommens zwischen Friedrich I Barbarossa und Stefan Nemanja im Jahre 1189, Beograd, Kultur und Informationszentrum der Bundesrepublik Deutschland-Universität Niš, 1898, 5-13; Ј. Калић, *Die deutsch-serbischen Beziehungen im 12. Jahrhundert*, Mitteilungen 99, Wien 1991, 513-526; Ј. Калић, *Два царства у српској историји XII века*, Зборник радова Византолошког института (=ЗРВИ) 38 (1999-2000), 196-214.

⁶ Борбе и тековине великог жупана Стефана Немање, у: *Историја српског народа*, Београд 1994², 258 (Ј. Калић). О престоним местима в. још: Иста, *Столно место Србије*, Новопазарски зборник 12 (1988), 13-21.

⁷ Д. Бојовић, *Ниш у књижевном делу Стефана Првовенчаног*, Ниш и Византија 1, Ниш 2003, 117-125; В. Алексић, *Нишка епископија у држави Стефана Немање*, Православа теологија и култура. Зборник са научног скупа одржаног 25. и 26. децембра 2008. у Нишу, Ниш 2009, 199-209.

⁸ Ј. Калић, *Словени и византијско урбано наслеђе*, Зборник Социјална структура

део следеће реченице Немањиних посланика: *et de caetero caput regni sui eandem urbem reputare, et hac eam libertate donare velle*, а која се некако незапажено поткрадала истраживачима.

Да би се дао одговор на многа питања која проистичу из лаконске реченице западног хроничара проблем се мора шире сагледати. Након великих Немањиних освајања Србија је била проткана ретком мрежом градских насеља двојаког типа. У приморју су били бројнији градови са особеним видом самобитности у погледу етничког и социјалног састава, властитим дистриктима, историјским традицијама и неједнаким ступњом економског развитака. Управо ће последњи утицај у наставку средњег века углавном пресудно одређивати њихов свеколики развој.⁹ Затекавши такво стање, њихов нови господар је поштовао већ створене установе и успешно их уклопио у поново обједињено српско државно ткиво.¹⁰ Природно је да на тој страни не треба тражити модел по којем би се одредиле прилике у Нишу на истеку двовековне византијске власти. За ову сврху није погодно ни упоређивање са рударским насељима која се у српским земљама јављају и уобличавају тек много касније.¹¹

Остаје само ослонац на трећу врсту градских насеља која су углавном уобличена након велике византијске реконквисте Балканског полуострва под Василијем II. Тиме се залази у пространо и неједнако проучено подручје историје византијског града.¹² Да би се избегло отварање оних тема које нису блиско повезане са насловом овог рада треба пратити уску тематику аутономије позновизантијских градова. Са задовољством се може приметити да је српска средина светској византологији дала истраживача који је пружио најзаокруженије одговоре. Допринос је тим већи јер, чак ни када је захваћен широк простор и последња три века прошлости ове државе, извори не претичу.

И поред тога закључено је да је у позновизантијском граду властела представљала друштвени слој са главним утицајем у политичком и економском развитаку. Особеност позновизантијске прошлости заиста представља груписање феудалаца у градовима. Они ту располажу, не само кућама за становање, већ и читавим низом различитих некретнина (домови за издавање, радионице, дућани, воденице, обрадиве површине...). И поред

српских градских насеља (XII-XVIII), Смедерево 1992, 21-32.

⁹ Одговарајућа места у: *Лексикон градова и тргова*, док целовит увид у: М. Антоновић, *Град и жупа у Зетском приморју и северној Албанији у XIV и XV веку*, Београд 2003.

¹⁰ Д. Синдик, *О политичким и друштвеним приликама у Котору крајем XII века*, Црква Светог Луке кроз вијекове, Котор 1997, 13-21; Исти, *Стефан Немања и Котор*, Стефан Немања-Свети Симеон Мироточиви. Историја и предање, Београд 2000, 115-119.

¹¹ С. Ћирковић, *Урбанизација као тема српске историје*, Зборник Социјална структура српских градских насеља, 9-19; Градови и тргови српског средњег века, *Лексикон градова и тргова*, 11-14 (С. Мишић), уп. и рад. из нап. 24 овог рада.

¹² Прегледи у: С. Антољак, *н. д.*, 567 нап. 1; Љ. Максимовић, *Предговор*, Град у Византији, 5-13.

тога шире градско окружење, прожето великим земљишним поседима, и даље представља њихов главни извор прихода.¹³ У таквим градовима истинско „грађанство“, сачињено од занатлија и трговаца, представља мање важну скупину становништва пошто ниједан град у унутрашњости није доживео економски успон који би довео до њихове превласти. Колориту градова су доприносили и зависни људи, што најбоље сведочи да насеља овог типа нису много одступила од свог феудалног залеђа.¹⁴ У овој средини нема озбиљнијих назнака процеса који ће западноевропски град због мануфактурне производње и пратеће трговине великог обима у наредним вековима ставити у жижу светске историје.¹⁵

Шта је са Нишом на крају XII века? Гомилање локалне ромејске аристократије може се наслутити само посредно, односно трагом материјалних остатака њиховог деловања. На градском подручју истражено је више локалитета. Неки налази скупогеног накита и посуђа указују на вредне увозне импорте, присутне поред сличних домаћих производа.¹⁶ У близини Ниша до данас су сачувани храмови који припадају типу грађевина које су локалне византијске аристократе током XI и XII в. прилагале цркви, уједно истичући величину и славу државе којој су били одани. Ради се најпре о тзв. Латинској цркви у Горњем Матејевцу, северно од града.¹⁷ Истих особина је и удаљенија црква на супротној географској страни, поред данашњег села Орљан.¹⁸ Сасвим довољно за потврду горње тезе била би сазнања о напредној пољопривреди у бројним селима нишког краја, те истакнуто место града у одбрамбеном и управном систему ширих

¹³ Љ. Максимовић, *Карактер и друштвено економске структуре позновизантијског града (XIII-XV век)*, Град у Византији, 59-60; Допунски преглед литаратуре и у: *Исти, Двор епирских деспота*, ЗРВИ 33 (1994), 138 нап. 71-73.

¹⁴ Б. Ферјанчић, *Манастирски људи у византијском и српском граду*, Зборник Социјална структура српских градских насеља, 51-65.

¹⁵ Љ. Максимовић, *Карактер и друштвено економске структуре позновизантијског града*, 33-74; *Исти, Корени и путеви настанка градског патрицијата у Византији*, Град у Византији, 75-117; *Исти, Позновизантијски град – слом или ренесанса једног средњовековног друштва*, на истом месту, 186-187.

¹⁶ В. Кораћ, *Свети Пантелејмон у Нишу, задужбина Стефана Немање* у: Стефан Немања-Свети Симеон Мироточиви, *Историја и предање*, Београд 2000, 163-169; *Исти, Истраживање остатка храма св. Пантелејмона у Нишу*, Зборник радова Византолошког института 39 (2001-2002), 103-115. Посебно: М. Бајловић-Хаџи-Пешић, *Налази византијске керамике XI-XIII века на подручју Србије*, ЗРВИ 36 (1997), 147, 151. уп. и текст уз нап. 32 овог рада.

¹⁷ Б. Андрејевић, *Латинска црква код Горњег Матејевца*, Саопштења Републичког завода за заштиту споменика 20-21 (1988-1989), 183-186; М. Ракоција, *Црква у Горњем Матејевцу код Ниша*, Саопштења XXII-XXIII /1990-1991, Београд 1991, 7-24; *Исти, Црква у Горњем Матејевцу код Ниша* у: *Славни град Ниш на крстопутини векова*, Ниш 1997, 55-85.

¹⁸ М. Ракоција, *Манастириште св. Ђорђа код села Каменице поред Ниша*, на истом месту, 86-104; *Исти, Новооткривени фрагменти живописа у цркви св. Јована у Орљану*, Гласник Друштва конзерватора Републике Србије (=Гласник) 23-24 (2000), 41-46; *Исти, О цркви св. Јована у селу Орљану код Ниша и њеном месту у историји византијске архитектуре*, Ниш и Византија 1, 75-107; *Исти, Пре могуће обнове цркве св. Јована у селу Орљане код Ниша*, Гласник 28 (2004), 70-74.

простора.¹⁹ Може се замислити стање где је Ниш био стедиште бројне властеле и чиновника из различитих крајева пространог царства. Заједно са локалним моћницима давали су снажан печат развијеном градском животу.²⁰ У њиховој сенци су били становници који су привређивали неаграрним занимањима пошто град Ниш несумњиво, и поред изузетног значаја, никада није избио у прве редове занатских и трговачких средишта.

На овим темељима може се нешто више рећи и о облику аутономних права Ниша. Наравно, не постоји намера да се утврде појединачне одредбе, већ само њихови општи обриси.²¹ При томе, тешко да су превазиђене границе до којих су стигли неки други градови, а чије повластице су познате по ставкама. За свако појединачно насеље (Кроја, Фанарион, Монемвасија, Јањина, Солун ...) свесно се не наводе поједини судски и управни (учешће у судском колегијуму са кефалијом), имовински (слободно поседовање поседа, катастарске и царинске олакшице), па чак и војни имунитети. Довољан је општи заједнички закључак да су корисници ових права били само виши слојеви градског становништва, односно аристократија. Тачније: „Наведене повеље не познају никакву специфичну градску самоуправу, нити дефинишу град као правни субјект са посебним обележјима [...] градске привилегије (се – допуна В. А.) углавном односе на питања која у првом реду занимају феудалне поседнике [...]“²²

Добра назнака да је позновизантијски град, самим тим и Ниш крајем XII в., био далеко од типа западноевропских комуна је и изостанак одређене градске територије која би се могла подвести под класичан дистрикт. У српским земљама у којима је раније била дуго присутна византијска власт око важнијих средишта (Призрен, Ниш, Штип...) забележено је присуство градског метоха. На том подручју су неки општи закони примењивани на посебан начин, уз важење различитих тржних такси за становништво са стране, па чак и на остале жупљане.²³ Упркос томе што су каснији српски

¹⁹ М. Благојевић, *Сеченица (ΣΕΤΖΕΝΙΤΖΑ), Стримон (ΣΤΡΥΜΩΝ) и Тара (ΤΑΡΑ) у делу Јована Кинама*, ЗРВИ, 17 (1976), 67-76; Исти, *Жупе Реке и Дендра Јована Кинама*, ЗРВИ 35 (1996), 197-211.

²⁰ И. Ђорданов, *Ниш XI-XII в. според данните на византијската сфрагистика*, Ниш и Византија 7 (2008), 175-188.

²¹ На просторима на којима је дуго била присутна византијска власт касније се сусрећу и развијенији облици аутономије. Сремска Митровица је могла чак да додели и властито грађанство, против чега су понекад били у Дубровнику. в. Ј. Калић, *Додељивање дубровачког грађанства у средњем веку*, Европа и Срби, Београд 2006, 368. Ово је свакако последица западноевропских утицаја, пренетих преко мађарског државног модела. Ладислав IV Куманац (1272-1290) је дао повељу Митровици, а касније су је потврђивали и његови наследници. в. С. Ђирковић, *Civitas sancti Demetrii*, у: *Сремска Митровица*, Сремска Митровица 1969, 62.

²² Основне оцене изнете већ у: Љ. Максимовић, *Византијска провинцијска управа у доба Палеолога*, Београд 1972, 151-161. Касније: Исти, *Карактер и друштвено економске структуре позновизантијског града*, 60-65, цитат са стр. 63. Још опширније у: Исти, *Привилегије градова*, 15-32. Такође: Исти, *Позновизантијски град*, 192-196.

²³ В. Алексић, *Градски метох» Ниша по турским изворима*, Зборник радова

владари осећали посебне потребе својих најзначајнијих градова, јако присуство представника државних власти, поред неких других утицаја, снажно је спутавало њихово претерано издвајање од остатка државе.²⁴

Досадашњи осврт на суштину повластица ромејских градова није садржао и временску компоненту. По Љ. Максимовићу већ у XII в. је уочљиво постојање неких посебних права становника градова, али је њихова садржина нејасна све до пред крај столећа.²⁵ Као доказ да је у приближно исто време давање колективних повластица била уходана пракса посебно је занимљива прошлост Кроје. Тешко да је овај арбанашки град по богатству и стратешком значају надмашивао град са обале Нишаве.²⁶ Занимљиво је да се у овим документима о повластима из доба Андроника II и Стефана Душана, иначе сачуваним у виду познијих латинских преписа, позива и на несачуване акте њихових претходника. У акту српског владара стоји: „[...] која сва права уживају од старине, а држе по баитини својих предака и по хрисовуљама и повељама блаженопоменутог цара Манојла Великог Комнина и ранијих [царева] на исто и блаженопомињаног Ласкара, деда нашег и оца нашег и по нашим [...]“. Андроникова повеља је још исцрпнија у навођењу историјата који је претходио акту: „Пошто је познато да становници града Кроје имају стародревна права и поводом тих права имају хрисовуље од блажене успомене цара Јована Дуке и његовог сина Теодора Ласкара, на и повељу и одлуку пресветлог цара оца нашег“. Односно: „[...] добивени од поменутих царева Јована Дуке и његових синова Теодора Ласкара и нашег оца [...]“.²⁷ Може се узети да је вероватно први талас даровница потицао већ из друге половине XII, а да је још већи уследио средином наредног века.

При томе, постоји и јасан историјски оквир у који се може ставити време када је Ниш могао да стекне претпостављене повластице. Цареви из династије Комнина, а посебно Манојло I (1143-1180), су водили замашну западну политику што се одразило и на прошлост Ниша. Њихови чести

Филозофског факултета XXXIV, Косовска Митровица (2003), 299-315, са ранијом литературом.

²⁴ С. Ћирковић, *Неостварена аутономија: градско друштво у Србији и Босни*, Работници, војници, духовници, Београд 1997, 259-276; Новобрдски законик деспота Стефана Лазаревића из 1412. године, *Ново Брдо*, Београд 2004, 174, 176 (Исти).

²⁵ Љ. Максимовић, *Привилегије градова*, 22; Исти, *Позновизантијски град*, 193.

²⁶ За повластице арбанашког града в. И. Божић, *Албанија и Арбанаси у XIII, XIV и XV веку*, Глас СССXXXVIII САНУ, Одељење историјских наука, књ. 3, Београд 1983, 26, 28, 29, 31, 32, 35, 40-41. Изгледа да је грешком старија повеља приписана Андронику III. в. Љ. Максимовић, *Привилегије градова*, 25-26.

²⁷ А. Соловјев-В. Мошин, *Грчке повеље српских владара*, Београд 1936, 315, 317. За Душанову политику према новоосвојеним градовима в. Т. Тарановски, *Историја српског права у Немањинској држави*, Београд 2002², 89-90. уп. С. Божанић, *Спорови око међа у области Константина Драгаша*, Споменица Историјског архива Срем 8 (2009), 124.

и дуготрајни боравци били су праћени бригом око градских зидина и настојањем да се побољшају управне прилике, било у делу царства под непосредним владаревим надзором, било под византијским вазалима.²⁸

Мотиви Стефана Немање да потврди ове, ближе непознате, привилегије су најмање двојаки. Локални феудалци су представљали моћан слој становништва који се у унутрашњим размирицама и међудржавним сукобима често руководио првенствено властитим потребама. Од њихове воље и схватања политичког тренутка често је зависила и чврстина државне власти у одређеним пределима. Такви догађаји су бројни већ током XI и XII в. широм Балкана.²⁹ По Морејској хроници, неки пелопонески градови су за прекид отпора Латинима 1204. године поставили услов потврђивање њихових досадашњих поседа, између осталог и феудалних.³⁰ Сачуване су вести и о самоиницијативном наступању грађана градова у Поморављу током тог раздобља. Ратничке вештине старих Нишлија су, изгледа, биле завидне, када су успели да нанесу велике губитке крсташима првог похода који су 1096. године злоупотребили њихово гостопримство. Ипак, овде је међу наоружаном светином тешко раздвојити истинско племство од осталих становника града, а посебно других ромејских одреда.³¹ Средином 1072. године Мађари су запосели Ниш. Широм Балкана се истовремено ширио покрет против цариградске владе тако да је дочек војске са севера у граду био срдачан. Обдарили су их поклонима од сребра, злата и скупоценим хаљинама.³² Године 1172. житељи Равног (Њуприје) супроставили су се представнику државе и одбили да у зидине приме немачке ритереходочаснике, изложивши их ноћним нападима оближњих становника.³³

Истурени Ниш се могао трајно одржати привлачењем на српску страну тамошњих моћника, а не само војном пратњом доведеном из Рашке. Осим тога, дужност сваког хришћанског владара је била да поштује устаљене законе, па је и стога Стефан Немања наступао као легитимни наследник претходних владара. Та политика је уочљивија у зетским пределима, али има потврде и у унутрашњости. Вероватно је за време краткотрајне српске власти над Скопљем око 1190. године тамошњи угледан манастир добио

²⁸ Види радове из нап. 19 овог рада.

²⁹ Јован Скилица преноси да су пред Василија II изашли представници Пелагоније, Морозвизда и Липљана са намером да му предају градове. в. Т. Томоски, *Морозвиздска епископија*, Македонија низ вековите. Градови. Тврдини. Комуникации, Скопје 1999, 169-170; Охриђани су 1083. г. издали Византију и предали град Боемунду. в. Антољак, н. д., 576.

³⁰ Љ. Максимовић, *Привилегије градова*, 22-23-32; Исти, *Карактер и друштвено економске структуре позновизантијског града*, 60-61; Исти, *Позновизантијски град*, 193.

³¹ Ј. Калић, *Ниш у средњем веку*, Европа и Срби, 377-378.

³² Б. Стојковски, *Ниш у византијско-угарским односима у XI и XII веку*, Ниш и Византија 7, 384. Ово је додатни траг постојања градске аристократије.

³³ М. Антоновић, *Етничка кретања у Поморављу у XI и XII веку*, Моравска Србија. Историја – култура-уметност, Зборник радова са међународног научног скупа одржаног 29. септембра у Крушевцу и 30. септембра 2007. године у манастиру Наупаре, Крушевац 2007, 73-84.

потврду ранијих повеља.³⁴ Вероватно је српски велики жупан, недуго након освајања Ниша, следио општи начин понашања. Његовим житељима је потврдио, а можда и проширио, разноврсне повластице. Углавном су задрале у поље имовинских, а можда и царинских односа. Ни његов далеки потомак и први српски цар је тек потчињеним грађанима Кроје обезбедио повластице стечене у претходним вековима.

Међутим, Немањина јавно проглашена намера, а вероватно и делање, да Ниш претвори у престоницу је у начелу у нескладу са развитком аутономних права која би градску самобитност довела до политичке полуслободе или пуне независности. Ова супротност је привидна пошто претпостављене повластице нису нарушавале првенство државне, а поготово владареве, личне власти. Управо је Стефан Лазаревић Београду, новом државном средишту, наменио повељу, чији делови су сачувани у излагању његовог биографа: „А од свију својих земаља сабра најбогатије људе и насели у том граду и удостоји (их) као некада равноапостолни 12-орице (апостола) у свом граду. А даде и ослобођење граду томе од разних намета; даде и повластице овима (тј. најбогатијим људима) са сваким утврђењем да се неће поколебати; у њему су биле наведене и благодати божје (говорило се) о слободи од поробођења; и печат златни овима даде који има слику града да који хоће какву куповину да чини у било коме крају добије књигу са печатом да је становник тога града, па неће давати нигде царине ни пролаза. А измоли и утврди од околних обласних господара, па и од самога краља, по овим крајевима свако ослобођење трговаца (од пореза). Уосталом, од свију околних земаља непрестано из дана у дан почеше долазити (становници) и убрзо се тај град веома густо насели“.³⁵ Јасно је да се овде радило о економским привилегијама које су новој престоници омогућили привредни развитак.

Vladimir Aleksić

IMMUNITIES OF CITY OF NIŠ IN THE LATE TWELFTH CENTURY

It is well known that the topics dealing with the issue of municipal autonomies of Byzantine Balkan continental towns between XI and XV century are not popular among the researchers due to the lack of sources. Nevertheless, this article attempts to follow a weak trail suggesting that the city of Niš had some collective autonomy rights at the end of XII century. The solitary point in *Annales Colonienses Maximi*, talking about one event dated in 1188 indicates that Serbian great župan Stefan Nemanja had intention to transform Niš into

³⁴ У повељи Константина Тиха св. Ђорђу у Скопљу прича се како су цара пред цара изнете раније повеље, па чак и „светаго Симеона Немање, деде царству му“. в. *Грамоте на българските царе*, Софија 2005, 31 (А. Даскалова – М. Райкова). уп. *Борбе и тековине великог жупана Стефана Немање*, 259 (Ј. Калић).

³⁵ Константин Филозоф, *Повест о словима (Сказаније о писменех)* – изводи – *Житије деспота Стефана Лазаревића*, Београд 1989, 102 (Ј. Мирковић). уп. Ј. Калић, *Београд у међународној трговини средњег века*, Европа и Срби, 316-322.

the capital city, as well as to confirm some unknown privileges to it. In the following text this information has been compared both with the results of modern Serbian medieval science and the world bizantology. It has been established that at the end of XII century the city of Niš fulfilled the major preconditions to obtain a weak form of autonomy. For that matter the most important was a large concentration of local aristocracy in it. This part of population had the significant role in the most important aspects of town political and economic life. Some other Byzantine towns were also in a similar position in that period, which was eventually crowned by variety of economic immunities. The case of Croia town in present day Albania has been especially underlined. Some other parallels have been made to indirectly support the basic theory. Serbian ruler Stefan Nemanja had an intention to confirm previously given privileges in order to obtain support from local aristocracy. By doing so he represented himself as a monarch ready to respect his followers willing to support him in the future and to protect previously established order and law as well.

